

Wprowadzenie do libertarianizmu

dr Stanisław Wójtowicz

www.stansilawwojtowicz.pl

Definicja

Filozofia polityczna wskazująca, że

każda osoba ma prawo dowolnie zarządzać swoim ciałem i swoją sprawiedliwie (na drodze pierwotnego zawłaszczenia, dobrowolnego transferu lub w wyniku odszkodowania) zdobytą własnością,

w związku z czym ład społeczno-polityczny powinien być oparty na relacjach dobrowolnych: powinien przybrać kształt ładu bezpieczeństwa lub, jeśli ład taki nie gwarantowałby odpowiedniej ochrony praw jednostki, państwa minimalnego.

Jądro libertarianizmu – etyka oparta na prawach jednostkowych

- prawo **autowłasności** (self-ownership) – każda osoba jest właścicielem swojego ciała i ma prawo nim dowolnie zarządzać
- prawo do zarządzania sprawiedliwie zdobytą **własnością** – każda jednostka ma prawo dowolnie zarządzać sprawiedliwie zdobytą własnością
- *dodatkowo*: teoria wskazująca, w jaki sposób można sprawiedliwie **wchodzić w posiadanie** własności, jako konieczne dopełnienie tych praw

Zasada nieagresji

- **Nikt nie ma prawa inicjować przemocy względem drugiej osoby lub jej sprawiedliwie zdobytej własności.**
- Zasada nieagresji skorelowana z prawami jednostkowymi: jeżeli jednostka ma prawo do zarządzania swoim ciałem i swoją własnością, to inne jednostki mają **negatywny obowiązek** powstrzymywania się od ingerowania w ciało i własność tej jednostki.
- *non-aggression principle*, w skrócie: NAP
- Wszystkie działania można podzielić na takie, które naruszają NAP, i na takie, które nie naruszają NAPu. Te pierwsze są zabronione, te drugie są dozwolone.

Libertariańskie rozumienie przemocy

- **Kontrolowanie ciała lub własności drugiej osoby bez jej zgody.**
Działania, na które druga strona nie wyraziła zgody, a których efektem jest naruszenie integralności ciała lub własności drugiej osoby, a także uniemożliwianie jej dowolnego korzystania z jej ciała lub własności.
- Przemoc w libertarianizmie musi mieć **materialny i niedobrowolny** charakter (jeśli ktoś się na coś zgodził, to nie ma to charakteru przemocy).
- Zakazane jest inicjowanie przemocy, wolno używać przemocy w celach obronnych (proporcjonalnej/minimalnej). Libertarianizm nie jest pacyfizmem.

Co jest przemocą, a co nie jest przemocą w rozumieniu libertariańskim?

przemoc	nieprzemoc
naruszenie zasad umowy/oszustwo	przemoc ekonomiczna
groźby	przemoc językowa
działania, które tworzą ryzyko wystąpienia szkody	naruszenie praw dotyczących własności intelektualnej
szkody ekologiczne, proste i złożone	

Etyka polityczna i etyka prywatna

- Etyka polityczna libertarianizmu – przemocy fizycznej wolno używać tylko w odpowiedzi na przemoc ze strony innych osób
- To nie znaczy, że musisz być popierać czy być neutralny względem działań, które nie mają charakteru przemocy.
- **Jednak z działaniami nieprzemocowymi możesz walczyć tylko i wyłącznie działaniami nieprzemocowymi.**
- Libertarianin może być przeciw: pornografii, mowie nienawiści, prostytucji, wyzyskowi, nierówności, rasizmowi, homofobii, wielkim korporacjom.
- Liberterianin może być za: zwiększeniem dietności, wzmocnieniem rodziny, rozwojem kultury, emancypacją, równością.
- Musi jednak promować te wartości za pomocą środków dyskursywnych.

Libertariańska teoria własności

- Odpowiada na pytanie, w jaki sposób można sprawiedliwie zdobyć tytuł własności do dóbr.
- Pozwala uzasadnić prawomocność własności prywatnej.
- Trzy metody zdobywania tytułu własności do dóbr:
  - pierwotne zawłaszczenie,
  - dobrowolny transfer,
  - odszkodowanie.

Pierwotne zawłaszczenie

- Teoria oparta na ustaleniach Johna Locke'a.
- Libertarianie wierzą, że ziemia jest pierwotnie niczyja.
- Każda osoba może zawłaszczyć fragment ziemi, jeśli „zmiesza swoją pracę z ziemią” (John Locke).
- Zmieszanie pracy z ziemią musi przyjąć jakiś intersubiektywnie rozpoznawalny kształt, o którym można powiedzieć, że prowadzi do zdobycia przez daną osobę środków do życia (wykarczowanie lasu, zasianie zboża, zbudowanie chaty, złapanie i oswojenie zwierząt).
- **Nieprawomocne jest zawłaszczanie przez deklarację/podbój.**

Czy pierwotne zawłaszczenie jest sprawiedliwe?

- Jeśli ziemia jest niczyja, pierwotny zawłaszczyciel nie odbiera nikomu jego własności.
- Jeżeli osadnik zawłaszcza tylko kawałek ziemi (ponieważ warunkiem jest zmieszanie pracy, nie może zawłaszczyć więcej), inni mogą również zawłaszczyć swoje kawałki. **Nie pogarsza sytuacji innych.**
- Jeśli poświęciliśmy naszą pracę, by coś stworzyć/zdobyć, powinniśmy mieć do tego prawo (prawo do wędki zrobionej z materiałów dostępnych dla wszystkich, prawo do złowionych ryb, gdy ryb jest obfitość). **Nie pogarsza sytuacji innych.**
- Nawet jeśli ziemia by się skończyła, system społeczny oparty na własności prywatnej byłby korzystny dla tych, dla których nie starczy ziemi, ale którzy zostaną włączeni do gospodarki (lepiej być robotnikiem w Europie w XXI wieku, niż zawłaszczać ziemię 1500 lat p.n.e.)

Klauzula Locke'a i kolektywne zawłaszczanie

- Locke twierdził, że wolno zawłaszczać tylko, jeśli dla innych osób zostanie **wystarczająco dużo wystarczająco dobrego**.
- Zawłaszczający nie powinien pogarszać sytuacji innych osób.
- Klauzula ta jest w dużej mierze zawarta w samej zasadzie mieszania pracy z ziemią.
- Libertarianizm powinien być otwarty na przyjęcie sensownie interpretowanej klauzuli Locke'a.

Kolektywne zawłaszczenie, tereny wspólne

- Możliwość kolektywnego zawłaszczania (Long, Holcombe)
- Istnienie **terenów wspólnych**: ludzie zawłaszczają pojedyncze działki, ale drogi pozwalające poruszać się między tymi działkami są wspólne/nie mogą być zawłaszczone.
- Inne typy możliwych terenów wspólnych: oceany i morza, rzeki i jeziora, góry, część lasów itd.

Czy prawa libertariańskie mają charakter absolutny?

Sytuacje, gdy libertarianie są skłonni rozważyć naruszenie praw jednostkowych:

- gdy małe naruszenie praw może uchronić przed bardzo złymi konsekwencjami (sytuacje graniczne, obowiązek pomocy, deontologia progowa),
- gdy naruszenie praw może uchronić przed większą liczbą naruszeń praw (paradoks deontologii),
- niewielkie „znoszące się naruszenia”,
- teoria praw słabo absolutnych jako rozwiązanie (Dominiak).

Intuicyjny charakter praw libertariańskich

Krytycy libertarianizmu muszą pokazać, że ludzie:

- (1) nie mają praw do swoich ciał (ale to oznacza jakąś wersję niewolnictwa),
- (2) nie mają prawa do dysponowania swoją własnością, nawet gdy zdobyli ją dzięki własnej pracy, nie pogarszając, a nawet polepszając sytuację innych (ale to oznacza jakąś formę przymusowej pracy/niewolnictwa).

Uzasadnienia libertarianizmu

- prawa naturalne (Mack, Rothbard, Nozick)
- maksymalizacja dobrobytu (Friedman)
- kontraktarianizm (Narveson)
- etyka cnót (Rasmussen & Den Uyl)
- obiektywizm (Rand)
- intuicjonistyczne (Huemer)
- fundament pod utopię (Nozick)
- Kantowskie (Kuznicki)
- Rawlsowskie (Tomasi)
- moralny pluralizm
- etyka argumentacji (Hoppe)
- kompozybilizm (Steiner)
- dialogiczny estoppel (Kinsella)
- uzasadnienie Jana Lestera
- uzasadnienie Anthony'ego de Jasaya

Etyka libertariańska jako ograniczenie dla porządku społeczno-politycznego

- Nozick: „Jednostki mają prawa i są rzeczy, których ani żadna osoba, ani żadna grupa nie może nikomu zrobić (bez naruszania jego praw). Prawa te są tak silne i dalekosiężne, że powstaje pytanie: co, jeśli cokolwiek, wolno państwu i jego funkcjonariuszom? Jak wiele miejsca prawa jednostki pozostawiają dla państwa?”
- Etyka libertariańska stanowi ograniczenie/filtr nałożone na możliwe formy ładu społeczno-politycznego, dopuszczalne są tylko te formy ładu, które respektują prawa jednostek.

Przeciw dualizmowi moralnemu

- Rothbard: Libertarianie odmawiają przyznania Państwu moralnego prawa do podejmowania działań, co do których prawie wszyscy zgadzają się, że byłyby niemoralne, bezprawne i miałyby charakter przestępstw, gdyby dopuszczała się ich jakakolwiek jednostka lub grupa społeczna. Libertarianie (...) nalegają, by stosować ogólne prawo moralne do wszystkich i nie czynić specjalnych wyjątków dla żadnej osoby lub grupy
- Huemer: ponieważ nie jesteśmy w stanie wskazać żadnej istotnej różnicy między państwem a grupą jednostek, należy uznać, że i państwo nie ma prawa robić tych rzeczy.
- Państwo może naruszać prawa jednostek tylko w sytuacjach, w jakich jednostki mogłyby to robić, a więc w celu bądź uniknięcia większej liczby naruszeń (paradoks deontologii), bądź w stanie wyższej konieczności.

Państwo

- Organizacja, która posiada monopol na stosowanie przemocy na danym obszarze i wykorzystuje go, by kontrolować za pomocą systemu prawnego relacje społeczne na tym obszarze.
- Państwa utrzymują się z podatków.
- Teoretycznie możliwe jest istnienie państwa minimalnego, jednak wszystkie współczesne państwa są państwami regulacyjno-redystrybucyjnymi.

Libertariańska krytyka państwa – wszystkie działania państwa naruszają prawa jednostki

1. **Produkcja dóbr/usług publicznych** – państwo wykorzystuje pieniądze odebrane jednostkom w postaci podatków (oraz dochody innego typu), by produkować dobra/usługi i rozdawać je lub sprzedawać obywatelom.
2. **Regulacja** – państwo decyduje, jakie niemające charakteru przemocy działania są dozwolone na danym obszarze, jakie zaś podlegają karze. Regulacje: (a) ekonomiczne, (b) społeczno-kulturowe.
3. **Redystrybucja** – wykorzystując system podatkowy, państwo dokonuje transferów praw własności do określonych dóbr między jednostkami.
4. **Kontrola zasobów** – państwo zarządza różnego rodzaju zasobami znajdującymi się na jego terenie.
5. **Ochrona porządku społecznego** – państwo pilnuje, by obywatele wzajemnie szanowali swoje (określone przez państwo) prawa i wywiązywali się ze swych obowiązków względem państwa.

Krytyka państwa minimalnego

- Państwo minimalne posiada monopol na stosowanie przemocy na danym terenie.
- Państwo minimalne utrzymuje się z podatków.

Państwo minimalnego jako „naruszający prawa obrońca praw”.

Postulowany przez libertarian system: anarchokapitalizm lub państwo minimalne

- Najlepszym systemem w przekonaniu libertarian byłby system całkowicie bezpaństwowy, w którym produkcją bezpieczeństwa i prawa oraz rozstrzyganiem sporów zajmowałyby się prywatne podmioty. **Anarchokapitalizmu**, libertariańska anarchia, anarchizm rynkowy.
- Jeżeli taki system nie byłby stabilny lub produkowałby nielibertariańskie rezultaty, drugim najlepszym według libertarian (w najmniejszym zakresie łamiącym prawa) systemem byłoby **państwo minimalne**.

Anarchokapitalizm

- Anarchokapitalizm – libertariański projekt bezpaństwowej formy ładu społecznego, w którym większość lub całość własności znajduje się w rękach prywatnych, zaś produkcją porządku społecznego (zapewnianiem bezpieczeństwa, tworzeniem prawa i rozstrzyganiem sporów) zajmują się w głównej mierze prywatne, nastawione na zysk firmy.
- Teoretyczny, wysoce spekulatywny projekt, który odwołuje się jednakże do: (1) istniejących rozwiązań (prywatna produkcja bezpieczeństwa, prawa i rozstrzygania sporów), (2) historycznych rozwiązań, (3) ogólnych praw ekonomicznych.

Jak działałby anarchokapitalizm? – cz. 1

- Na rynku działa wiele prywatnych agencji ochrony (PAO) zajmujących się komercyjnie ochroną praw jednostek.
- PAO konkurują ze sobą o względy klientów, proponując jak najlepszy i najtańszy produkt.
- Każda osoba wykupuje ubezpieczenie od bycia ofiarą agresji od PAO, której oferta wydaje jej się najlepsza. W zamian za składkę ubezpieczeniową PAO zobowiązuje się chronić swego klienta **przed agresją** ze strony innych osób.
- PAO pełniłoby prawdopodobnie następujące funkcje:
(1) ochroniarską, (2) policyjną, (3) reprezentacji prawnej,
(4) ubezpieczeniową.

Jak działałby anarchokapitalizm? – cz. 2

- W przypadku konfliktu między jednostkami należącymi do różnych PAO, agencje próbują określić, która strona jest winna inicjacji przemocy.
- Jeśli nie da się tego ustalić w prosty sposób, sprawa jest kierowana do prywatnego sądu.
- Agencje mają ekonomiczną zachętę, by dbać o swoich klientów, ale mają również ekonomiczną zachętę, by zgodzić się na sprawiedliwą karę dla nich, jeśli to oni są winni.
- Agencje rozstrzygałyby wielką liczbę sporów między ich klientami i **zamiast walczyć, opłacałoby się im ze sobą współpracować.**

Jak działałby anarchokapitalizm? – cz. 3

- Podstawowy mechanizm ekonomiczny: rozszerzona teoria samowymuszania umów.
- Teoria samowymuszania: podmioty trwale współpracujące ze sobą na rynku i dokonujące transakcji na relatywnie małe kwoty mimo braku istnienia trzeciej strony wymuszającej realizację umów strony będą dotrzymywały tych umów, kierując się swoim interesem własnym.
- Samowymuszanie dotyczy relacji między różnymi agencjami, a także agencjami a klientami.
- Teoria samowymuszania rozszerzona o **reputację**.

Ekonomiczne zalety anarchokapitalizmu

- Wielu producentów, konkurencja (a nie monopol)
- Bezpieczeństwo oparte na umowie (a nie obietnicy)
- Zachęty ekonomiczne do zwiększania bezpieczeństwa i zmniejszania cen (państwo nie ma zachęt), innowacyjność
- Heterogeniczność produktu (zamiast homogeniczności)
- Możliwość informowania o potrzebach za pomocą cen (w państwie nie ma takiej możliwości)

Wątpliwości względem anarchokapitalizmu

- agencje będą ze sobą walczyć
- agencje będą miały zbyt dużą przewagę względem jednostki
- kartelizacja (+ przekształcenie w państwo)
- monopolizacja (+ przekształcenie w państwo)
- prawo w anarchokapitalizmie nie będzie miało charakteru libertariańskiego
- anarchokapitalizm nie będzie umiał obronić się przed zagrożeniem militarnym z zewnątrz
- anarchokapitalizm nie będzie umiał wyprodukować dóbr publicznych
- prawa będą dystrybuowane zgodnie z ilością posiadanych pieniędzy

Minarchizm

- Część libertarian uważa, że anarchokapitalizm nie byłby stabilny/nie produkowałby libertariańskich rezultatów.
- Wobec tego libertarianie ci (minarchiści) popierają państwo minimalne jako system w najmniejszym zakresie łamiący prawa jednostek.
- Państwo minimalne:
  - jego celem jest efektywna ochrona praw jednostki do dowolnego zarządzania ciałem i swoją własnością,
  - by osiągnąć ten cel monopolizuje stosowanie przemocy i nakłada podatki,
  - jego funkcje nie wykraczają poza ochronę praw jednostek – nie redystrybuuje, nie reguluje, nie produkuje dóbr publicznych (poza tym koniecznymi do jego działania), nie kontroluje zasobów.

Klasyczne państwo minimalne

- Policja – ochrona praw jednostek
- Sądy – rozstrzyganie sporów
- Wojsko – ochrona przed napaścią militarną
- Aparat legislacyjno-administracyjny – tworzenie libertariańskiego prawa i koordynowanie jego egzekucji

Dynamiczna koncepcja państwa minimalnego

- Z faktu, że musi istnieć państwo minimalne, nie wynika, że państwo musi całkowicie monopolizować obszar ochrony, produkcji prawa i rozstrzygania prawa.
- Duża część ochrony może być zlecona prywatnym podmiotom.
- Państwo może odmawiać sądenia w dużej części spraw, przeniesienie ciężaru na sądy prywatne (np. relacje między prywatnymi podmiotami).
- Ograniczenie prawa państwowego stworzy zachęty do większej ilości prywatnego sądownictwa i praw opartych na kontrakcie.
- Dynamiczne państwo minimalne może ograniczyć się do: szkieletu prawnego, armii, rezydualnej policji oraz sądowego aparatu ostatej instancji (metasądy).

Struktura teorii libertariańskiej

ekonomia (jak zapewnić dobra bez państwa)

polityka (postulowany ład)

etyka (co wolno, czego nie wolno)

uzasadnienia

Życie w ładzie libertariańskim

- Libertarianie muszą odpowiedzieć, w jaki sposób bez państwa produkowano by dobra, które obecnie produkuje państwo.
- **Trudne problemy:** system monetarno-bankowy, ekologia i podobne (epidemie), problemy przejścia, w przypadku anarchokapitalizmu dodatkowo: wojsko, drogi, tereny wspólne.
- **Średnio trudne problemy:** całkowicie prywatna opieka medyczna, system opieki społecznej, finansowanie nauki, licencje zawodowe, kontrola jakości.
- **Proste problemy:** szkoły, uniwersytety, kultura, sport.

Czy libertarianizm jest utopijny?

- Teoria stanu idealnego.
- Między stanem idealnym a obecnym stanem jest całe *continuum* stadiów.
- Możemy iść w kierunku stanu idealnego, biorąc pod uwagę warunki, w których się znajdujemy.
- Inne rzeczy są możliwe w świecie, w którym autorytarne mocarstwa chcą zdominować pozostałe kraje, inne w świecie pokojowych, handlujących ze sobą liberalnych demokracji.
- Libertarianizm powinien rozwijać teorię stanów pośrednich: **państwo minimalne plus**.
- Liberalizm jako polityczna realizacja libertarianizmu.

Lektury

- Robert Nozick, *Anarchia, państwo i utopia*
- Murray Rothbard, *Etyka wolności*
- Murray Rothbard, *Manifest libertariański*
- Michael Huemer, *Problem władzy politycznej*
- David Friedman, *Machinery of Freedom*
- *The Routledge Companion to Libertarianism* (red. Matt Zwolinski and Benjamin Ferguson)
- Eric Mack, *Libertarianism*